

Cinsel Eğitim Programına Dayalı Cinsel Bilgi Testinin Geliştirilmesi

The Development of Sexual Knowledge Test Depending on Sex Education Programs

Ömer Kutlu ve Figen Çok
Ankara Üniversitesi

Öz

Araştırma, 12-14 yaş grubundaki ergenlere yönelik olarak geliştirilen cinsel eğitim programının değerlendirilmesinde kullanılmak amacıyla bir cinsel bilgi testinin geliştirilmesine yöneliktir. Öncelikle hazırlanan programın içeriği doğrultusunda çoktan seçmeli test maddeleri (sorular) hazırlanmıştır. Bu maddeler içerik, dil ve psikometrik özellikleri açısından değerlendirilmek üzere bir grup uzmana gönderilmiş ve tepkileri alınmıştır. Eleştiriler doğrultusunda gözden geçirilen maddelerden oluşturulan test, Ankara'da bir devlet ve bir özel ilköğretim okulunun 12-14 yaş grubundan (6. - 8. sınıflar) rastlantısal olarak seçilen 255 ergene uygulanmıştır. 50 adet çoktan seçmeli sorudan oluşan cinsel bilgi testi, 12-14 yaş grubu ergenler için hazırlanan cinsel eğitim programında bilgi düzeyini belirlemeye yönelik bir bilgi testi niteliğini taşımaktadır. Bu çalışmada geliştirilen test hem teknik özellikleri hem de bilgi düzeyini belirlemesinin yanı sıra, 12-14 yaş ergenlere yönelik programın değerlendirilmesinde de kullanıma uygunluğu bakımından önemli görünmektedir.

Anahtar sözcükler : Cinsel bilgi, cinsel eğitim, test geliştirme, program değerlendirme.

Abstract

This study purposes to develop a sexual knowledge test to be used for evaluating a sexuality education program for 12-14 year-old adolescents. Depending on the content of the program, multiple choice test items (questions) were prepared. These items were sent to a group of raters in order to be criticized in terms of content, language and psychometric qualities and their feedback was considered. The test was reviewed according to the feedback and administered to 255 adolescents (12-14 years old, grades 6 – 8) in Ankara, attending a state and a private elementary school. Sexual knowledge test, consisting of 50 multiple choice items, seem to be ready to be used to determine the sexual knowledge level of prepared sexuality education program. This test seems to be useful in determining sexual knowledge as well as in evaluating the sexuality education program for 12-14 years adolescents.

Key Words : Sexual knowledge, sex education, test development, program evaluation.

Giriş

Dünya genelinde ergenler arasında cinsel ilişki sıklığı artmakta, cinsel ilişkiye başlama yaşı düşmekte ve birlikte ilişkiye girilen kişi sayısı çoğalmaktadır. Hatta çocukların sekiz yaşlarından itibaren cinsel etkinlikte bulduklarını gösteren çalışmalara da rastlanmaktadır (Risley-Curhis, 1997). Ergenler arasında genel olarak

cinsel etkinliğin giderek artması, buna bağlı olarak da ergen hamileliklerinin, cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılımı gibi konular cinsel eğitim ya da cinsel bilgiler eğitimi konusuna dikkati çekmektedir. Cinsel eğitim, cinsellik konusunda yetersiz ve/veya yanlış bilginin güvensiz cinsel deneyimlere yol açacağı varsayımına dayanmaktadır (Besharov & Gardiner, 1997).

Temel amacı cinsel sağlığın geliştirilmesi olan cinsel eğitim etkinlikleri çeşitli biçimlerde değerlendirilmektedir. Bunlar arasında eğitim sonrası cinsel bilgi düzeyinin yükselip yükselmediğinin belirlenmesi en genel yol olarak görülmektedir. Bilgi vermeye dayalı eğitim doğru-

Yrd. Doç. Dr. Ömer Kutlu, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, e-posta: kutlu@education.ankara.edu.tr, Doç. Dr. Figen Çok, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, e-posta: figen.cok@hotmail.com

dan davranışın değişmesine yol açmasa da olumlu gelişim için ilk adım niteliği taşımaktadır (Morton, Nelson, Walsh, Zimmerman & Coe Radney, 1996). Bu nedenle çeşitli sağlık eğitimi çalışmalarında eğitim öncesi ve sonrası öğrenme farklılıklarının belirlenmesi yoluna gidilmekte ve eğitim sonrasında öğrenmelerde bir artış kaydedilmişse eğitimin yararlı olduğu yolunda değerlendirmeler yapılabilmektedir (Kutlu ve Tümer, 1999).

Türkiye’de cinsel eğitimin resmi okul sistemi içinde yer almadığı bilinmektedir (Çok, 1999). Türkiye’de ergenlerin yoğun bir cinsel eğitim gereksinimi içinde olduğunu gösteren bir dizi araştırma sonucu bulunmaktadır (Araptarlı, 1988; Ergin, 1993; Koral, 1986; Onur, 1982, Vicdan, 1993). Bu nedenle Türkiye’deki cinsel eğitim gereksinimini bir ölçüde karşılayabilmek amacıyla bir Cinsel Eğitim Programının hazırlanması yoluna gidilmiştir. İnsan gelişiminde hemen her yaş için önemli olduğu düşünülen cinsellik, bedensel ve psikolojik değişimin çok çarpıcı olduğu 12-14 yaş grubunu oluşturan ilk ergenlik dönemindeki bireyler için daha özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle bu yaş grubundaki bireylere yönelik olarak hazırlanan cinsel eğitim programının değerlendirilmesinde kullanılmak üzere bir “Cinsel Bilgi Testi”nin hazırlanması uygun görülmüştür.

12-14 yaş grubunun gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan program* temel olarak SIECUS (Sexuality Information and Education Council of U.S.)’un Cinsel Eğitim Rehberinin ilkelerine ve genel içeriğine dayanmaktadır (SIECUS, 1996). Bu rehber farklı gelişim düzeylerinde bulunan çocuk ve ergenlerin eğitiminde kullanılmak üzere öncelikli konuları ve bilginin düzeyini dikkate alan bir temel sağlamaktadır. Ayrıca ABD ve diğer Batı ülkelerinde uygulanmış ve uygulanmakta olan programlar incelenmiş, sağlık bilgisi dersleri içinde yer alan cinsel eğitim uygulamaları gözlenmiş ve bütün bunlar 12-14 yaşlarındaki Türk ergenleri için uygun bir duruma getirilmiştir. Sonuçta eğitim programı şu temel konulardan oluşmaktadır: İnsan Gelişimi, İlişkiler, Cinsel Davranış, Cinsel Sağlık, Toplum, Kültür ve Cinsellik.

* Eğitim programı ikinci yazarın Türkiye Bilimler Akademisi’nden aldığı Doktora Sonrası Araştırma Bursundan yararlanarak ABD Oregon Eyaletinde, Oregon Devlet Üniversitesinde hazırlanmıştır.

Program, insanı bir bütün olarak ele almak, bilgi vermek, bireysel düzeyde cinsellikle ilgili tutum ve değerleri sorgulamaya çalışmak, kişilerarası becerileri güçlendirmek ve cinsel ilişkilerde sorumluluk geliştirmek gibi temel ilkelere dayanmaktadır (SIECUS, 1996). Program okul ortamında yirmi-otuz kişilik kız ve erkek ergen gruplar üzerinde yürütülmeye uygun yapıdadır. Eğitim programında katılımcıların etkin olması amaçlanmış, programın yürütücüsü dışında konukların katılımıyla, çeşitli oyunlar ve ev ödevleriyle renklendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, yukarıda açıklanan Cinsel Eğitim Programının değerlendirilmesine yönelik bir Cinsel Bilgi Testinin geliştirilmesidir. Bu testten elde edilen verilere dayanılarak, cinsel eğitim programının verimliliği ve etkililiği hakkında bilgilerin elde edilmesi yoluna gidilecektir.

Bu çalışmada verimlilik, bireylerin eğitim programında yer alan konulardan (davranışlardan) öğrendiklerinin, programda yer alan tüm davranışlara oranı anlamındadır (Kutlu, 1998). Bu anlamda verimlilik, programda yer alan konuların yüzde kaçının öğrenildiğini gösterir. Etkililik ise, bir eğitim programının amaçlarına ulaşma derecesi olarak tanımlanmaktadır. Etkililik, ölçme aracındaki her bir maddenin öntest ve sontest değerleri arasında anlamlı fark olması beklentisine dayanır. Bir testin etkililik düzeyini, öntest ve sontest uygulamaları sonucu aralarında anlamlı fark bulunan maddelerin, testte bulunan tüm maddelere oranı gösterir (Baykul, 1992). Geliştirilen bu testin daha sonra cinsel eğitim programının etkililiğini ve verimliliğini değerlendirmede kullanılması amaçlanmaktadır.

Cinsel bilgi testinin geliştirilmesi

İnsanların psikolojik özelliklerinin belirlenmesinde gözlemlerden yararlanıldığı, bu gözlemler sırasında da daha çok bir ölçme aracı olarak testlerin kullanıldığı bilinmektedir. Testler, insan davranışlarının belirlenmesi, geliştirilmesi ve değiştirilmesi çabası içinde olan eğitimcilerin, psikologların, sosyologların ve daha pek çok uzmanlık alanında çalışanların yaygın olarak kullandığı ölçme araçlarından birisidir. Üzerinde çalışılan bir konu hakkında doğru değerlendirmelerin yapılabilmesi, yani gözlemler sonucunda doğru kararlara ulaşılabilmesi, gözlemler sırasında kullanılacak ölçme araçlarının, gözlenecek konuyla olan uygunluğuna bağlıdır.

Bir testin, güvenilirliğinin ve geçerliğinin test oluşturulduktan sonra hesaplanması ve uygulanmasına rağmen, yüksek kalitede bir test garantilemenin en iyi (belki de tek) yolu, testin uygun ve doğru bir yöntemle geliştirilmiş olmasıdır (Walsh & Betz, 1995). Bir başka deyişle, bir ölçme aracı olarak kullanılması, düşünülen testin işe yaraması, geliştirilmesinden, uygulanmasına ve puanlanmasına kadar geçen süreçte doğru adımların atılmasıyla mümkündür. Bu süreç literatürde "test geliştirme" olarak nitelendirilmektedir. Test geliştirme, birtakım özellikleri önceden bilinen bir ölçme aracının hazırlanması işidir (Baykul, 2000). Thorndike (1982)'a göre, envanter, test ya da diğer ölçme araçlarının gelişimi, belirli adımlar boyunca ilerleyen ve birçok kararı içeren, testin basımına kadar uzanan karmaşık bir süreçtir. Eğitimsel ve Psikolojik Testler İçin Standartlara (Standards for Educational and Psychological Tests) göre, Amerikan Psikologlar Birliği (American Psychological Association -APA-), Amerikan Eğitim Araştırmaları Birliği ve Eğitimde Ölçme Ulusal Konseyi (American Educational Research & National Council on Measurement in Education) test geliştiricinin sorumluluğunu, testlerin doğru ve yanlış kullanımının nasıl olacağını kurgulamak ve testlerin uygun kullanımını kolaylaştırma yollarını sağlayacak materyalleri düzenleme olarak tanımlamıştır (Linn, 1989).

Test geliştirme süreci, geliştirilen testin gerçek amaç (asıl uygulama) için kullanılmasına kadar birtakım aşamaların yerine getirilmesini gerektiren bir süreçtir. İnsan davranışlarının ölçülmesinde kullanılacak ölçme aracının geliştirilmesi, dikkate alınan ölçme kuramına göre değişebilmektedir. Bu çalışmada kullanılan test, "Klasik Test Kuramı"nın sayıltıları dikkate alınarak geliştirilmiştir.

Linn (1989)'e göre, test geliştirme süreciyle ilgili başlıkların dizilişi (aşamaların sırası) gelenekselleşmiş bir duruma gelmiştir. Gerçekten bu kaynaklar incelendiğinde test geliştirme süreciyle ilgili aşamaların aşağı yukarı birbirine benzer biçimde ele alındığı göze çarpmaktadır.

Bir testin geliştirilmesiyle ilgili temel aşamalar, bu çalışmanın kendi özellikleri de dikkate alınarak aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Test ile hangi özelliklerin ölçüleceğini belirleme,

2. Testin kimlere, niçin uygulanacağını ve uygulamadan elde edilen puanların hangi amaç ya da amaçlarla kullanılacağını saptama,
3. Testte kullanılacak ve ölçülecek özelliğe en uygun madde tiplerini belirleme ve bu yönde madde yazma ya da sağlama,
4. Test maddelerini dil, psikometrik ve bilimsel denetimden geçirme,
5. Test maddelerini düzeltme (madde redaksiyonu yapma), amaca uygun maddeleri belirleme ve bu yolla ön deneme formunu oluşturma,
6. Ön deneme uygulamasını belirleme,
7. Sonuçların; a) nasıl puanlanacağını, b) puanların nasıl yorumlanacağını, c) verilerin nasıl analiz edileceğini ve d) maddelerde ne tür psikometrik özelliklerin aranacağını belirleme,
8. Ön deneme uygulamasını gerçekleştirme,
9. Ön deneme uygulamasından elde edilen verilere dayanarak, test istatistiklerini hesaplama, maddeleri analiz etme,
10. Analiz sonuçlarına dayanarak, ölçme aracında yer alan maddelerde görülen aksaklıkları giderme ve aracı asıl uygulamaya hazır duruma getirme,
11. Asıl uygulamayı gerçekleştirme ve sonuçları yorumlama.

12-14 yaş grubu ergenlerin, gelişim özellikleri ve gereksinimleri dikkate alınarak geliştirilen Cinsel Eğitim Programının değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan Cinsel Bilgi Testi, yukarıda sözü edilen aşamalardan geçilerek oluşturulmuştur (Thorndike, 1982; Cronbach, 1984; Aiken, 1985; Croker & Algina, 1986; Cohen, Montague, Nathanson & Swerdlik, 1988; Linn, 1989; Özçelik, 1989; Walsh & Betz, 1995; Anastasi & Urbina, 1997; Baykul, 2000). Bu aşamalar aşağıda tek tek ve ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada Cinsel Bilgi Testinin geliştirilmesi yukarıda açıklanan geleneksel test geliştirme aşamaları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Her aşamanın gerekleri yerine getirildikten sonra bir üst aşamaya geçilmiştir. Bu nedenle aşağıda test geliştirme aşamaları, yukarıda verilen sırayla açıklanmaktadır. Ayrıca bulgular başlığı yer almamaktadır. Test geliştirme aşamalarının sekizincisinden itibaren bulgu niteliği taşıyan bilgiler sunulmaktadır.

1. Test ile hangi özelliklerin ölçüleceğini belirleme

Cinsel Bilgi Testi, Cinsel Eğitim Programında yer alan konular ve konuların program içindeki ağırlıkları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Programda bulunan konular ve soru sayıları Tablo 1'deki gibidir:

Tablo 1
Cinsel Bilgi Testinde Yer Alan Soruların Cinsel Eğitim Programındaki Konulara Göre Sayıları

Konular	Soru Sayıları
<i>İnsan Gelişimi</i>	29
Genel	
Üreme	
Erinlik ve beden imgesi	
Cinsel yönelim	
<i>İlişkiler</i>	5
Aile	
Arkadaşlık	
Sevgi ve çıkma	
<i>Cinsel Davranış</i>	3
Mastürbasyon	
<i>Cinsel Sağlık</i>	14
Doğum kontrolü	
CYHB	
Üreme sağlığı	
Cinsel istismar	
<i>Toplum ve Kültür</i>	3
Toplam	54

Dağılımdan da görüleceği gibi, program insan gelişimi konusuna büyük ağırlık vermektedir. Bu kapsamda genel bir gelişim anlayışının yanı sıra, üreme, erinlik ve beden imgesi ve cinsel yönelim konuları ele alınmaktadır. Cinsel sağlık da doğum kontrolü, cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH), üreme sağlığı ve cinsel istismar konularını ele alan ve programda önemli yer tutan bir kapsama sahiptir. İlişkiler, aile, arkadaşlık ve sevgili ilişkileri konusunda genel bir anlayış kazandırmayı hedefleyen ancak programda ağırlık oluşturmayan bir konudur. Cinsel davranış, toplum ve kültür ağırlıkta olmayan ancak program kapsamına alınmış konulardır. Bu açıklamalar programın ergenleri, ilişkileri, toplumu dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla ele aldığına işaret etmektedir. SIECUS'un çalışmalarına da dayanarak doğrudan cinsellik değil, cinsel gelişimi etkileyen diğer gelişim konuları da ele alınmıştır.

2. Testin kimlere, niçin uygulanacağını ve uygulamadan elde edilen puanların hangi amaç ya da amaçlarla kullanılacağını saptama

Cinsel Bilgi Testi, 12-14 yaş grubunu oluşturan ergenlere uygulanacaktır. Testin amacı, hem hazırlanmış olan Cinsel Eğitim Programının 12-14 yaş grubu için uygun olup olmadığı hem de bu programın etkili ve verimli olup olmadığı hakkında bilgiler vermesidir.

Programın uygulanmasından önce ve uygulanmasından sonra kullanılacak olan ölçme aracından elde edilen verilere dayanarak;

1. Programda yer alan konuların önemli kısmını (%70'inden fazlasını) öğrenmiş olan ergenlerin kimler olduğu,
2. Programda yer alan konuların önemli kısmını öğrenmemiş olan ergenlerin kimler olduğu,
3. Programda yer alan konulardan hangilerinin öğrenilememiş olduğu,
4. Programda yer alan konulardan hangilerinin, program uygulamaya konmadan önce de bilindiği gibi bilgilere ulaşabilecektir.

Elde edilen bu bilgilerden ise;

1. Programda yer alan konuların önemli kısmını bilen öğrencilerin, sadece bilmedikleri konular kapsamında tekrar programa (eğitime) alınması,
2. Programda bulunan konuların çoğunu öğrenememiş öğrencilerin, öğrenemedikleri konular kapsamında ek çalışmaların yapılması ve bu yolla öğrenme eksikliklerinin düzeltilmesi yoluna gidilmesi,
3. Programda yer alan konulardan hangilerinin öğrenilmesinde güçlük olduğunun saptanması ve bu yolla konunun yeniden oluşturulması ve öğretim yönteminin değiştirilmesi,
4. Programda yer alan konulardan bilinenlerin saptanması ve bu konuların programın kapsamından çıkarılması gibi kararların alınması yoluna gidilecektir.

3. Testte kullanılacak, ölçülecek özelliğe en uygun madde tiplerini belirleme ve bu yönde madde yazma ya da sağlama

Cinsel Bilgi Testi için, konuları en iyi biçimde ölçeceği düşünülen çoktan seçmeli madde tipi tercih edilmiştir. Yaş grubunun özellikleri dikkate alınarak seçenek sayısı dörtle sınırlandırılmıştır. Ölçme aracının

geliştirilmesinde, programın kapsamında bulunan konular dikkate alınmıştır. Öncelikle, Tablo 1’de verilen konuların kapsamında yer alan öğrenmelerin her biri (kritik davranışlar) tek tek belirlenmiş, daha sonra bu davranışlarla ilgili, bir miktar fazla olması kaydıyla 60 adet test maddesi yazılmıştır. Test maddelerinin tümü, Cinsel Eğitim Programını geliştiren kişi tarafından ve bir ölçme ve değerlendirme uzmanının katkılarıyla hazırlanmıştır.

4. Test maddelerini dil, psikometrik ve bilimsel denetimden geçirme

60 adet çoktan seçmeli test maddesi dil, psikometrik ve bilimsel denetimden geçirilmek üzere bir grup çocuk gelişim ve eğitimi uzmanı, gelişim psikologu, cinsel eğitim alanında çalışan tıp doktoru ve ölçme ve değerlendirme uzmanına verilmiş, onların eleştirisi ve önerileri alınmıştır. Bu amaç için denetim yapacak uzmanlara hem programın kendisi hem de bu programa dayalı olarak geliştirilmiş 60 maddelik test verilmiştir. Ayrıca denetim yapacak uzmanlara, denetimler arasındaki tutarlılığı sağlamak için yönergeler de verilmiştir.

Programın denetlenmesine yardımcı olacak yönergede;

1. Cinsel Eğitim Programının 12-14 yaş grubuna uygun olup olmadığı,
2. Cinsel Bilgi Testinin, Cinsel Eğitim Programını ne derece temsil etmekte olduğu,
3. Cinsel Bilgi Testinde bulunan soruların dil ve anlatım yönünden (dil denetimi), bilimsel doğruluk yönünden (bilimsel denetim) ve ölçme kurallarına uygunluğu (psikometrik denetim) yönünden incelenmesi istenmiştir.

Bu yolla elde edilen bilgiler sayesinde hem programda hem de teste üzerinde “anlaşılamayan”, “hatalı” ve “düzeltilmesi gereken” maddeler uzman görüşlerine göre belirlenmiştir.

5. Test maddelerini düzeltme (madde redaksiyonu yapma), amaca uygun maddeleri belirleme ve bu yolla ön deneme formunu oluşturma

Uzmanların önerileri ve eleştirileri tek tek incelenmiş, bu doğrultuda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Düzeltmeler yapılırken aşağıdaki noktalar dikkate alınmıştır:

1. Programın kapsamında tekrar eden konular,
2. 12-14 yaş grubuna uygun olmadığı düşünülen konular ve bununla ilgili maddeler,

3. Bilimsel yanlışa sahip olduğu düşünülen maddeler,
4. Aynı konuyu ölçtüğü düşünülen maddeler,
5. Tüm tartışmalara rağmen üzerinde ortak bir anlaşmaya varılamayan maddeler saptanmış ve bu konularda sorunlu olduğu belirlenenlerin hem programdan hem de testten çıkarılması yoluna gidilmiştir. Bu yolla ölçme aracının kapsam ve görünüş geçerliği denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Son düzeltmeler yapıldıktan sonra, Cinsel Eğitim Programını kapsadığı düşünülen 54 adet çoktan seçmeli test maddesi, ön denemesi yapılmak üzere seçilmiştir.

6. Ön deneme uygulamasını belirleme

Testin ön deneme uygulamasının, Ankara’da bir özel vakıf ve bir devlet ilköğretim okulunun, 12-14 yaş arası ergen grubunu kapsamaması açısından 6., 7. ve 8. sınıfları üzerinde yürütülmesine karar verilmiştir. Uygulamanın yürütüldüğü okullar, sınıf düzeyleri ve öğrenci sayıları Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2
Testin Uygulandığı Okullar ve Öğrenci Sayıları

Okullar	n
Özel Vakıf Okulu 6. sınıf	35
Özel Vakıf Okulu 7. sınıf	49
Özel Vakıf Okulu 8. sınıf	22
Özel Vakıf Okulu 6., 7. ve 8. sınıflar tümü	106
Devlet Okulu 6. sınıf	50
Devlet Okulu 7. sınıf	49
Devlet Okulu 8. sınıf	50
Devlet Okulu 6., 7. ve 8. sınıflar tümü	149
Genel Toplam	255

Tablo 2’de görüleceği gibi, ön deneme uygulaması özel okuldan toplam 106, devlet okulundan ise toplam 149 ergen üzerinde yürütülmüştür. Uygulamaya alınan ergen sayısının olanaklar ölçüsünde fazla olmasına çaba harcanmıştır. Ancak cinsel konulardaki araştırmaların, özellikle ilköğretim okullarında kaygı ile karşılanması daha fazla sayıda ergene ulaşılmasını engellemiştir. Yine de çalışmaya, her iki okuldan 100’ün üzerinde ergenin katılması sağlanabilmiştir.

Bunun yanında testin, farklı okul türlerinde (özel vakıf ve devlet okulu) okuyan, 12-14 yaş grubu ergenlerde benzer ortalamalar verip vermediğini test etmek için, çalışma gruplarına hem devlet hem de özel okuldan (farklı sosyoekonomik düzeyde olduğu düşünülen) ergenler seçilmiştir. Uygulamanın yapıldığı devlet okulu orta sosyoekonomik düzeyi (OSED), özel vakıf okulu ise üst sosyoekonomik düzeyi (ÜSED) temsil etmektedir. Farklı sosyoekonomik düzey (SED)'lerde cinsel bilgi düzeyinin benzer olduğunu işaret etmesi bakımından test puanlarının yakın olması önemli görülmektedir. Bu yolla cinsel eğitim programının bu yaş düzeylerinde farklı sonuçlar verip vermediği konusunda bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca, çalışmaya katılan ergenlerin, daha önce bu tür bir cinsel eğitim programına alınmamış ya da bu tür bir çalışmaya katılmamış olmalarına dikkat edilmiştir. Sonuç olarak, ergenlerin cinsel bilgi düzeylerinin birbirine benzer olduğu varsayılmıştır.

7. *Sonuçların, a) nasıl puanlanacağını, b) puanların nasıl yorumlanacağını, c) verilerin nasıl analiz edileceğini ve d) maddelerde ne tür psikometrik özelliklerin aranacağını belirleme*

Asıl uygulamada sonuçların aşağıdaki a, b ve c maddelerindeki gibi puanlanmasına, yorumlanmasına ve analiz edilmesine karar verilmiştir.

a. *Sonuçların puanlanması*

Cinsel Eğitim Programına katılan bireylerin, programda yer alan konulara ilişkin bilgilerinin, programa dayalı olarak geliştirilmiş bir ölçme aracıyla (çoktan seçmeli test) hem programa katılmadan önce (başında) öntestle hem de programa katıldıktan sonra bitiminde (sonunda) sontestle ölçülmesi gerekmektedir. Çünkü, yürütülen eğitimin verimliliğini ve etkililiğini değerlendirmek, eğitimin başındaki ve sonundaki öğrenme düzeyi farklılıklarını incelemekle olanaklı olacaktır (Kutlu, 1998).

Bir eğitim programına katılan bireylerin, programda yer alan konularla ilgili öğrenmeleri birbirinden farklı olabilir. Programa başlamadan önce bunun belirlenmesi gerekir. Öntestin kullanılma amacı da zaten budur. Programa başladıktan sonra amaç, programda yer alan konuların öğrenilmesidir. Programın bitiminde, konuların kimler tarafından ne kadar öğrenildiğinin de belirlenmesi gerekir. Sontestin kullanılma amacı da budur.

Uygulama sonunda, testten elde edilen yanıtlardan doğru olanına 1, yanlış olanına ise 0 verilerek puanlanmıştır. Bu yolla hem her bir öğrencinin kaç doğru yanıt bulunduğunu gösteren bir toplam puan (test puanı) hem de her bir maddenin kaç kişi tarafından yanıtladığını gösteren bir toplam puan (madde puanı) olmak üzere iki tür puan bulunmuştur. Daha sonra hem test puanları hem de madde puanları yüzdelerle dönüştürülmüş ve çalışmanın yorumları bu yüzdeler üzerinden yapılmıştır.

b. *Puanların yorumlanması*

Kutlu (1998)'ya göre, bu tür çalışmalarda elde edilen öntest ve sontest puanları (hem test hem de madde puanları) birbiriyle karşılaştırıldığında genellikle şu üç durum ortaya çıkmakta ve bu üç durum ise şöyle yorumlanmaktadır:

1. Program uygulanmadan önce, bireyler, programda yer alan davranışların (konuların) önemli kısmını biliyor olabilirler. Bu durum, eğitimin verimsiz geçeceği anlamına gelmektedir. Bunun için ya bireylerin önceden bildiği konuların programdan çıkarılması ya da programda yer alan konuları iyi bilen bireylerin programa alınmaması gerekir.
2. Bireyler programa, konuları bilmiyor olarak gelebilirler; ancak programın sonunda, konuları yeterli derecede öğrenmemiş olabilirler. Bu durumda da eğitimin verimliliği düşük demektir. Bu durumda eğitimin kalitesine ve programa bakmak gerekir.
3. Bireyler programa, konuları bilmiyor ya da az biliyor olarak gelebilirler; ancak programın sonunda, konuları yeterli derecede öğrenmiş olabilirler. Bu durumda eğitim verimli ve etkilidir; zaten istenen durum da budur .

c. *Sonuçların analiz edilmesi*

Cinsel Eğitim Programının verimliliği ve etkililiği iki boyutta ele alınmıştır. Bunlardan ilki, programda yer alan konular açısından (bunlardan önemli olanlar testte birer soru ile temsil edilmişlerdir); ikincisi ise, programa katılan ergenler açısındandır.

Testte yer alan konular açısından yapılan analizde, hem öntest hem de sontest için testte yer alan maddelerin güçlük indeksleri ya da doğru yanıtlanma

yüzdeleri (p_j) bulunmuş ve bunlar birer verimlilik ölçütü olarak kullanılmıştır. Daha sonra programın sonunda elde edilen doğru yanıtlanma yüzdesi ($p_{j\text{son}}$), programın başında elde edilen doğru yanıtlanma yüzdesinden ($p_{j\text{ön}}$) çıkarılarak aralarındaki farklar bulunmuştur. Farkların anlamlı olup olmadıkları test edilmiş (Bruning and Kintz, 1968) ve anlamlı bulunan farklılıklar, programın etkililiğinin bir ölçüsü olarak kullanılmıştır.

Programa katılan ergenlerin öğrenmelerinin dikkate alındığı ikinci analizde ise, ergenlerin, programa katılmadan önce önteste ve programa katıldıktan sonra sonteste verdikleri doğru yanıtlardan yararlanmışlardır. Bu yolla her ergen için öntestteki ($n_{j\text{ön}}$) ve sontestteki ($n_{j\text{son}}$) doğru yanıt yüzdeleri bulunmuş ve bunlar birer verimlilik ölçütü olarak kullanılmıştır. Daha sonra ergenler için sontest ve öntest yüzdeleri arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı incelenmiş, daha önce de belirtildiği gibi bunlar etkililiğin bir ölçüsü olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada verimlilik düzeyi belirlenirken hem teste bulunan her bir konu (davranış) için hem de ergenlerin her biri için, sontestten elde edilen yüzdeler kullanılmıştır. Hem her bir konunun öğrenilmiş olduğunu hem de her bir bireyin programda bulunan davranışları öğrenmiş olduğunu kabul etmede 0,70 düzeyi ölçüt olarak alınmıştır.

Bu düzeyin ölçüt olarak belirlenmesinin nedeni ergenlerin programın büyük bölümü konusunda doğru bilgiler edinmesinin gerekli olduğu beklentisidir.

d. Maddelerde aranan psikometrik özellikler

Ön deneme sonunda, asıl uygulama için ön denemesi yapılmış maddelerden seçim yapılırken aşağıdaki noktalara dikkat edilmiştir:

- Testte yer alan maddelerden, doğru yanıtlanma yüzdesi (p_j : madde güçlük indeksi) 0,80 ve üzerinde olan maddeler testten ve programdan çıkarılmıştır. Bunun nedeni, programın ve testin geçerliğine zarar vermemek ve bilinen konuları programın uygulaması sırasında gereksiz biçimde tekrar etmemektir.
- Maddeyi bilenle bilmeyeni ayırt etme yüzdesi (r_{jx} : madde ayırt edicilik indeksi) 0.15 ve altında

olan maddelerle, negatif ayırt edicilik değerine sahip tüm maddelerin (testten düşük puan alanların bildiği maddeler) çıkarılmasına karar verilmiştir.

- Madde güçlük indeksleri 0.21 ile 0.39 arasında olan maddelerin, madde analizlerine bakılarak düzeltilmesi yoluna gidilmiştir. Ayırt edicilik indeksleri 0.16 ile 0.35 arasında olan maddelerin de madde analizlerine bakılarak düzeltilmesi yoluna gidilmiştir. Madde güçlük indeksleri 0.40 ile 0.79 arasında olan maddelerle, ayırt edicilik indeksleri 0.36 ve üzerinde olan maddeler üzerinde bir değişiklik yapılmadan alınmıştır.

8. Ön deneme uygulamasını gerçekleştirme

Testin uygulaması, daha önce de belirtildiği gibi, Ankara'da bir özel vakıf ve bir devlet ilköğretim okulunun 6., 7. ve 8. sınıfları üzerinde her sınıf düzeyinde ayrı ayrı yürütülmüştür. Uygulamanın yürütüldüğü okullar ve sınıf düzeylerindeki öğrenci sayıları daha önce Tablo 2'de verilmiştir.

9. Ön deneme uygulamasından elde edilen verilere dayanarak, test istatistiklerini hesaplama, maddeleri analiz etme

Ön deneme sonunda elde edilen test puanlarına ait aritmetik ortalama, standart sapma ve KR 20 güvenilirlikleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3
Testin Uygulandığı Okullara Göre Test Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Okullar	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Güvenirlik (KR-20)
Özel Vakıf Okulu 6. sınıf	20.74	6.74	0.49
Özel Vakıf Okulu 7. sınıf	19.02	5.58	0.69
Özel Vakıf Okulu 8. sınıf	21.77	6.26	0.51
Özel Vakıf Okulu 6., 7. ve 8. sınıflar tümü	20.16	6.17	0.74
Devlet Okulu 6. sınıf	16.78	5.04	0.64
Devlet Okulu 7. sınıf	17.35	6.52	0.78
Devlet Okulu 8. sınıf	16.84	5.41	0.70
Devlet Okulu 6., 7. ve 8. sınıflar tümü	17.27	5.64	0.72

İstatistikler, ham puanlar (teste verilen doğru yanıtlar) üzerinden hesaplanmıştır. Dolayısıyla testten alınabilecek puanlar sıfırla, elli dört arasında değişebilecektir.

Tablo 3'ten elde edilen veriler aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:

1. Elde edilen aritmetik ortalamaların özellikle her iki okulun kendi içinde birbirine yakın olması (büyüyen ortalamalar vermemesi), Cinsel Eğitim Programının 12-14 yaş grubu ergenlerde kullanılabileceği konusunda önemli ipucu vermektedir. Ayrıca her iki okula ait standart sapmaların birbirine çok yakın olması, testi yanıtlayan bireylerin ölçülen özellikler bakımından birbirine benzediğini desteklemektedir.
2. Hem özel vakıf hem de devlet okuluna ait aritmetik ortalamalar incelendiğinde, özel vakıf okuluna ait ortalamaların, devlet okuluna ait ortalamalardan bir miktar daha büyük olduğu görülmektedir. Bu duruma, özel vakıf okulunda okuyan öğrencilerin sosyoekonomik ve eğitim düzeyi daha yüksek ailelerden gelmiş olması etkili olmuş olabilir. Sosyoekonomik ve eğitim düzeyi daha yüksek ailelerde, cinsellikle ilgili konuların aile içinde daha rahatlıkla konuşulduğu bilinmektedir.
3. Öğrenci sayısı (n) 50'ye yaklaştıkça KR 20 güvenilirliğinin arttığı gözlenmiştir. Aritmetik ortalamaların birbirine yakın olması nedeniyle sınıflar birleştirilmiş ve KR 20 güvenilirlikleri yeniden hesaplanmıştır. Bu yolla elde edilen güvenilirlik değerlerinin 0,70'in biraz üstünde bulunmuş olması, testte yer alan maddelerin aynı özelliği ölçtüğü ve testin içtutarlılığına sahip bir test olduğu biçiminde yorumlanmıştır.

Ön deneme sonunda hem özel okuldan hem de devlet okulundan elde edilen madde puanlarına ait madde güçlük indeksiyle (p_j : maddenin doğru yanıtlanma yüzdesi) ve madde ayırt edicilik indeksiyle (r_{jx} : maddenin, ölçtüğü düşünülen özelliğe sahip olan öğrenciyle, olmayı ayırt etme yüzdesi) ilgili bazı değerler aşağıda Tablo 4'te ve Tablo 5'te verilmiştir. Bu değerler testte yer alan 54 madde dikkate alınarak bulunmuştur.

Özel okula ilişkin değerler şöyledir:

Tablo 4

Ön Deneme Sonucu Özel Okuldan Elde Edilen p_j ve r_{jx} Değerler

	Özel Okul	
	p_j	r_{jx}
En küçük değer	0.10	0.07
En büyük değer	0.93	0.79
Ortanca	0.31	0.36
Ortalama	0.37	0.37

Devlet okuluna ilişkin değerler ise şöyledir:

Tablo 5

Ön Deneme Sonucu Devlet Okuldan Elde Edilen p_j ve r_{jx} Değerleri

	Devlet Okulu	
	p_j	r_{jx}
En küçük değer	0.03	0.10
En büyük değer	0.93	0.93
Ortanca	0.24	0.33
Ortalama	0.32	0.38

Her iki tablodan da görüldüğü gibi özel okul ve devlet okuluna devam eden ergenlerden elde edilen ön deneme sonuçları birbirine oldukça yakındır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu durum farklı SED'lerdeki cinsel bilgi düzeyinin benzer olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca ortanca ve ortalamanın 0,50'nin altında bulunmuş olması da beklenen bir durumdur. Ergenlerin henüz böyle bir eğitim almamış olması bu değerlerin küçük çıkmasında rol oynamıştır. Yine daha önce de belirtildiği gibi, eğitimden önce bu tür değerlerin düşük, eğitimden sonra yüksek çıkması programın etkililiği ve verimliliği açısından önemlidir.

Testte yer alan 54 maddeden özellikle 4 tanesi güç ve ayırt edici olmadıkları için testten çıkarılmış, 12 maddenin ise yine madde güçlüklerine ve ayırt ediciliklerine bakılarak (çok kolay, çok güç ve ayırt edicilikleri düşük) kök ve seçenek ifadelerinin düzeltilmesi yoluna gidilmiş ve bu yolla istenen niteliklerde maddeler elde edilmeye çalışılmıştır. Psikometrik özellikleri bozuk maddelerin çıkarılması ve düzeltilerek kullanılacak maddeler üzerinde gerekli değişikliklerin yapılmasıyla özellikle güvenilirliğin, eğitim verildikten sonra asıl uygulamada daha da artacağı düşünülmektedir.

10. Analiz sonuçlarına dayanarak, ölçme aracında yer alan maddelerde görülen aksaklıkları giderme ve aracı asıl uygulamaya hazır duruma getirme

Ön deneme uygulamasından elde edilen veriler bilgisayarda, Microsoft Excel programında analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına dayanarak, 7. aşamada belirtilen “d maddesindeki” ayrıntılar dikkate alınarak, maddeler tek tek elden geçirilmiştir. Eleştiriler sonucunda düzeltilen bazı maddelerle ilgili olarak, uzman görüşlerine tekrar başvurulmuştur. Bu yolla, istenilen niteliklere uygun olduğu kabul edilen ve programı temsil ettiği düşüncülen 50 adet test maddesi asıl uygulama için seçilmiştir.

11. Asıl uygulamayı gerçekleştirme ve sonuçları yorumlama

Asıl uygulama, ön deneme uygulamasına katılmayan başka ergen grupları üzerinde gerçekleştirilecektir. Çalışmanın öncelikle dersliklerdeki ergen sayılarının az olması, programın cinsel bilgilerle ilgili olması nedeniyle kaygı uyandırması ve de uygulamada kolaylık sağlanması gibi nedenlerle bir özel okulda yürütülmesi planlanmıştır. Bu grup üzerinde yürütülecek program çalışmalarına başlamadan önce asıl uygulama için belirlenmiş test, gruba öntest olarak uygulanacaktır. Daha sonra Cinsel Eğitim Programının uygulanmasına geçilecektir. Program, bir yandan okulda eğitim yürütülürken uygulanacağı için, uygulama süresi en çok iki ay civarında olacaktır. Program tamamlandıktan sonra aynı test sontest olarak uygulanacaktır. Öntest ve sontest verileri daha önce sözü edildiği gibi puanlanmış, analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Tartışma

Türkiye’de genel eğitim sistemi içinde henüz tam anlamıyla yeri olmayan cinsel eğitim hizmeti için en kritik yaşlardan biri ilk ergenlik yılları olan 12-14 yaşlarıdır. Türkiye’de bu yaş grubuna yönelik çeşitli cinsel eğitim etkinliklerinin yürütüldüğü bilinmektedir. Ancak bu çalışmalar, ergenlerin küçük bir bölümüne ulaşmakta ve bu çalışmaların genellikle değerlendirme boyutu eksik kalmaktadır. Çalışmalar konu itibarıyla, cinselliğin bazı alanlarını ön plana çıkaran niteliktedir. Bunlar arasında üreme, ergenlik değişimleri, doğum kontrolü gibi sınırlı sağlık konuları sayılabilir (Bulut,

2000). Bu çalışmada ele alınan, Cinsel Eğitim Programı ve bu programı değerlendirmek amacıyla kullanılacak test, katılımcıları psikolojik, toplumsal özellikleriyle ele alan kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışma niteliği taşımaktadır.

12-14 yaş grubunun cinsel bilgi düzeyini belirlemek ve hazırlanan cinsel eğitim programını değerlendirmek amacıyla bir bilgi testi geliştirilmiştir. Cinsel eğitim çalışmalarında bilgi düzeyindeki değişimin belirlenmesi en sık başvurulan yoldur. Bilgi düzeyindeki yükselmenin her zaman davranış değişikliğine yol açmadığı da sıklıkla kaydedilmektedir. Ancak sağlıklı cinsel davranışların kazanılması için bilgilenme önkoşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de daha önce yapılan cinsel bilgi düzeyini belirleme çalışmalarında anket yoluyla veri toplanmıştır (örneğin, Koral 1986; Araptarlı, 1988; Ergin, 1993; Vicdan, 1993). Bu çalışmada ise, bilgi testi geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle hem cinsel eğitim alanına farklı ölçme aracı kazandırılacak hem de bir cinsel eğitim programının farklı bir yöntemle değerlendirilmesi olanaklı duruma gelecektir.

Sonuç olarak, 12-14 yaş grubu ergenlere yönelik hazırlanan cinsel eğitim programının değerlendirilmesinde kullanılmak üzere yaş grubunun özelliklerine uygun ve program kapsamında 60 adet çoktan seçmeli test maddesi hazırlanmıştır. Test ve program; içerik, dil, psikometrik ve bilimsel denetimden geçirilmek üzere uzman grubuna verilmiştir. Gelen tepkiler doğrultusunda yapılan düzeltmelerden sonra 54 adet test maddesi ön deneme uygulaması yapılmak üzere, Ankara’da bir özel okuldan ve bir devlet okulundan toplam 255 öğrenciye uygulanmıştır. Testin ve programın geçerliği uzmanlar grubunun görüşlerine dayalı olarak denetlenmeye çalışılmıştır. Ön deneme uygulamasından elde edilen veriler (ergenlerin teste verdikleri yanıtlar) analiz edilmiş, bu yolla hem test istatistikleri hem de madde istatistikleri elde edilmiştir. Bu istatistiklerden yararlanılarak, KR-20 güvenilirlik katsayısı her iki okul için 0.70 dolayında bulunmuştur. Aynı zamanda, madde ayırt edicilik indekslerinin bütünyen değerler vermesi, farklı SED’lerdeki okullara ait ortalamaların birbirine yakın değerler vermesi, testin geçerliğine kanıt olarak kullanılmıştır.

Analizler sonucunda yapılan değerlendirmelere dayanarak maddelerde görülen psikometrik aksaklıkların giderilmesi için, çok kolay ve çok zor maddelerle, ayırt edicilik indeksleri çok düşük maddelerin düzeltilmesi yoluna gidilmiş, düzeltilemeyecek durumda bulunan 4 madde ise testten çıkarılmıştır. Bu yolla, asıl uygulamada kullanılacak madde sayısı 50 olarak belirlenmiştir.

Kaynakça

- Aiken, L. R. (1985). *Psychological testing and assessment* (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon Inc.
- Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). *Psychological testing* (7th ed.). London: Prentice-Hall Inc.
- Araptarlı, N. (1988). *Avcılar sağlık ocağı bölgesindeki genç kızların adet görme, gebelik ve aile planlaması hakkındaki bilgi, tutum ve görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Çocuk Sağlığı Enstitüsü, İstanbul.
- Baykul, Y. (1992). Productivity and evaluation in education. *Education*, 113 (2), 307-311.
- Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve psikolojide ölçme, klasik test teorisi ve uygulaması*, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Besharov, D. J., & Gardiner, K. N. (1997). Sex education and abstinence. *Children and Youth Services Review*, 19 (6), 327-340.
- Bruning, J. L., & Kintz, B. L. (1968). *Computational Handbook of Statistics*. Illinois: Scott, Foresman and Company.
- Bulut, A. (2000). *Türkiye’de cinsel eğitim uygulamaları*. II. CETAD Günleri, 22 – 24 Kasım, İstanbul.
- Cohen, R. J., Montague, P., Nathanson, L. S., & Swerdlik, M. E. (1988). *Psychological testing, an introduction to tests and measurement*, California: Mayfield Publishing Company.
- Crocker, L., & Algina, J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. Canada: CBS College Publishing.
- Cronbach, L. J. (1984). *Essentials of psychological testing*. (4th ed.). New York: Harper & Row Publishers.
- Çok, F. (1999.). *Türkiye’de çocuk ve gençlerin cinsel gelişim ve eğitimine genel bakış*. Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ergin, B. (1993). *Lise öğrencilerinin cinsel bilgi düzeyleri, cinsel eğitime ilişkin beklentileri ile anne-babalarının cinsel eğitim konusundaki tutumları üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Koral, S. (1986). *Lise son sınıf öğrenci-öğretmenlerinin cinsel bilgi düzeyleri ve cinsel eğitime ilişkin tutum ve beklentileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kutlu, Ö. (1998). *Eğitimde verimliliğin ölçülmesi üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kutlu, Ö. ve Tümer, A. (1999). HIV-AIDS Eğitim Programının Değerlendirilmesi. *HIV-AIDS Dergisi*, 2 (1), 24-30.
- Linn, R. L. (1989). *Educational measurement*, (3rd ed.). New York: American Council on Education-Macmillan Publishing Company.
- Morton, M., Nelson, L., Walsh, C., Zimmerman, S., & Coe, R. M. (1996). Evaluation of a HIV/AIDS education program for adolescents. *Journal of Community Health*, 21 (1), 23-35.
- Onur, B. (1982). *Ergenlikte cinsel gelişim ve eğitim*. Yayınlanmamış doçentlik tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özçelik, D. A. (1989). *Test hazırlama klavuzu* (İkinci Baskı). Ankara: ÖSYM Yayınları 5.
- Risley-Curtis, C. (1997) Sexual activity and contraceptive use among children entering out-of-home care. *Child Welfare*, LXXVI (4), 475-499.
- SIECUS, (1996). *Guidelines for comprehensive sexuality education* (3rd ed.). National Guidelines Task Force.
- Thorndike, R. L. (1982). *Applied psychometrics*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Vicdan, K. (1993). *Ülkenizde adolesanların demografik ve epidemiyolojik özellikleri, mevcut problemler ve çözüm önerileri*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Dr. Zekai Tahir Burak Kadın Hastanesi, Ankara.
- Walsh, W. B. and Betz, N. E. (1995) *Test and assessment* (3rd ed.). Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Geliş 11 Mayıs 2001
 İnceleme 13 Haziran 2001
 Kabul 03 Ekim 2001